

ЕТНОНАЦІОНАЛЬНІ КОНФЛІКТИ

1. Передумови формування етнонаціональних конфліктів.
2. Класифікація етнонаціональних конфліктів.
3. Основні методи вирішення етнічних конфліктів.
4. Форми прояву етнонаціональних конфліктів.
5. Особливості етнонаціональних конфліктів у різних країнах.

Передумови формування етнонаціональних конфліктів

Етнічні конфлікти існують у кожній окремій країні по-різному, саме тому вони відрізняються за масштабами та наслідками. За наявності таких відмінностей етнонаціональні конфлікти мають деякі спільні риси, певну логіку свого розвитку, яка виявляється, зокрема, в порядку висунення вимог. Часто конфлікти починаються з постановки та обговорення проблеми національної мови, культури. Потом вони набувають певного політичного забарвлення та форми територіальних претензій. Кожна сторона конфлікту під час обґрунтування своєї позиції використовує історичні факти, які досить часто неможливо заперечити. До етнічних відносять конфлікти будь-яких форм (організовані політичні дії, масові заворушення, сепаратистські заходи, громадянські війни тощо), в яких протистояння проходить по лінії етнічної спільності.

Етнос - це вид історично стійкого соціального угруповання людей, представлених плем'ям, народністю, нацією. Термін "етнос" близький до поняття "народ". Іноді ним позначають кілька народностей (українці, росіяни, поляки), а також відокремлені їх групи.

Всі етнонаціональні конфлікти є по своїй суті складними. Причиною будь-якого етнонаціонального конфлікту є прагнення певного етносу до набуття власної державності, і досить часто вони мають політичний характер. Етнос повинен відчувати себе дискримінованим і за соціально-економічними показниками (низький рівень доходів, переважання непрестижних професій, недоступність освіти та ін.), і за духовними (релігійні утиски, обмеження у використанні мови, неповага до звичаїв і традицій). Такі конфлікти супроводжуються гострими емоційними станами. Переважно етнонаціональні конфлікти мають історичне підґрунтя. Під час їх розгортання захищаються етнічні особливості народу, такі як мова та віра, тому кожен член етносу, захищаючи свої права, об'єднується у найбільш сильні групи.

Проблема етнонаціональних конфліктів полягає у тому, що вони остаточно не вирішуються, а найчастіше переходять від покоління до покоління, оскільки виникають нові проблеми і відповідно нова конфліктна ситуація.

У світі існує сотні таких конфліктів в різних країнах: Англія - Північна Ірландія, Франція - Корсика, Іспанія - баски, Туреччина - курди, Греція та Туреччина - Кіпр. На пострадянському просторі: Грузія - Абхазія, Молдова - Придністров'я, Вірменія / Азербайджан - Нагорний Карабах, Таджикистан та Узбекистан - Афганістан.

Етнонаціональні відносини самі по собі є конфліктогенними. Так, на території колишнього СРСР тліє маса етнополітичних конфліктів, пов'язаних з помилками радянського керівництва. Це конфлікти, породжені проблемами відновлення прав

депортованих народів (кримських татар, інгушів, турків-месхетинців), довільними територіальними змінами, що порушує цілісність етносів (Південна Осетія, Нагорний Карабах), надмірною русифікацією соціального життя у районах компактного проживання національних меншин та інші. Вони розгортаються по загальній схемі: постраждалий етнос вимагає відновлення справедливості, а гарантія її встановлення - власна державність в тій чи іншій формі. Першою ознакою будь-якої держави є територія. Тому територіальні претензії є основою приблизно 2/3 всіх етнічних конфліктів на теренах колишніх радянських республік. Це вимоги щодо зміни меж, відтворення втрачених національних утворень, повернення репресованих народів на колишні місця проживання та ін.

Отже, факторами виникнення етнонаціонального конфлікту можна вважати:

- - певний рівень національної самосвідомості, достатній для того, щоб етнос міг усвідомити ненормальність свого становища;
- - скупчення у суспільстві небезпечної критичної маси реальних проблем і деформацій, що впливають на всі сторони національного буття;
- - наявність конкретних політичних сил, здатних використовувати в боротьбі за владу два перших чинники.

Протиборчі сили етнонаціонального конфлікту ставлять перед собою основну мету - набуття політичної влади, державності, реалізацію права на самовизначення. Разом з тим вирішуються і соціально-економічні, культурно-мовні, територіальні, ідеологічні, соціально-психологічні та інші проблеми.

Такі конфлікти, як правило, закінчуються:

- - перемогою однієї сторони над іншою;
- - компромісом;
- - консенсусом.

Класифікація етнонаціональних конфліктів

Етнонаціональні конфлікти, як типи політичних конфліктів, можна класифікувати за сферами прояву, цілями, обсягом використання військової сили, територією проживання етносу та іншими. Отже, слід розглянути їх детальніше.

За територією проживання:

- - міждержавні;
- - регіональні;
- - між центром і регіоном;
- - місцеві.

За мотивами виникнення:

- - територіальні;
- - економічні;
- - політичні;
- - історичні;
- - ціннісні;

- - конфесійні;
- - соціально-побутові. За сферами прояву:
- - соціально-економічні;
- - культурно-мовні;
- - територіально-статусні;
- - сепаратистські. За цілями:
- - реалістичні;
- - нереалістичні. За методами:
- - насильницькі;
- - ненасильницькі.

За обсягом використання військової сили:

- - мирні;
- - з мінімальним (одноактним) використанням військової сили;
- - військові. По вертикалі:
- - між центром та адміністративною одиницею;
- - між регіональними та місцевими органами влади.

По горизонталі:

- - між групами корінних і некорінних національностей;
- - мікроконфлікти на особистісному рівні.

Будь-який конфлікт на етнічному підґрунті обумовлений перш за все двома причинами - глибокою економічною або політичною кризою та ослабленням державної влади. Основними факторами негативного розвитку етнополітичної ситуації найчастіше є:

- - підривна діяльність сепаратистів, розрахована на провокування конфліктів на міжетнічному підґрунті;
- - зростаюча етнічна відособленість титульних націй під прикриттям побудови власної державності та самовизначення народів;
- - зростаюча етнічна відособленість національних меншин, що супроводжується сепаратистськими вимогами про відокремлення й утворення національних районів, автономій, територій, під приводом необхідності збереження народних звичаїв і традицій, національної мови, місцевого самоврядування;
- - зміщення традиційного міжетнічного балансу (у структурах влади, бізнесі, національно-етнічному складі населення) у бік титульної нації, звідси - посилення напруженості відносин з іншими народами, що складають меншість;
- - відсутність добре продуманої федеральної національної політики;
- - нестабільна політична та соціально-економічна ситуація в місті, районі, регіоні, країні;
- - неконтрольовані процеси міграції і пов'язана з цим криміналізація етнічних діаспор;
- - корупція, крадіжки і розбазарювання державних коштів органами місцевого самоврядування та державної влади;
- - епізодичність заходів, які здійснюються органами державної влади і місцевого самоврядування з протидії екстремізму на етнічному підґрунті;
- - високий рівень безробіття і, відповідно, низький життєвий рівень населення як живильне середовище для формування кризових міжетнічних процесів.

Основні методи вирішення етнічних конфліктів

У національних відносинах важливо не допускати до конфлікту або, якщо він вже почався, вирішувати його мирним шляхом. Основними методами запобігання та вирішення етнічних конфліктів є:

- 1. Повне ігнорування противника, відсутність реакції на дії протилежної сторони; спостереження (добровільне чи в силу обставин) з політичної арени того чи іншого національного лідера;
- 2. Еміграція представників окремих етнічних груп.
- 2. Очікування змін та більш сприятливих умов для вирішення конфліктної ситуації.
- 3. Переговори між сторонами конфлікту, які організовують самі учасники конфлікту.
- 4. Арбітраж. Передбачається передача спору третій стороні для аналізу, а її рішення має бути беззаперечним для учасників конфлікту.
- 5. Примирення. З метою примирення створюються примирні комісії-посередники, а сторони йдуть на контакт одна з одною. Посередник при цьому повинен дослідити факти, що викликали конфлікт, та виробити теоретичні й практичні рекомендації для його вирішення.

У будь-якому випадку в ході вирішення конфліктної ситуації необхідно дотримуватися певних правил, а саме:

- 1) зменшити емоційне напруження конфліктуючих (наприклад, інформацією про наміри);
- 2) чітко визначити предмет спору і тим самим локалізувати конфлікт;
- 3) встановити правила і норми взаємодії конфліктуючих сторін;
- 4) організувати діалог між конфліктуючими сторонами і відкрито інформувати громадськість про позиції сторін і заходи щодо врегулювання конфлікту;
- 5) відокремити проблеми від суб'єктивної зацікавленості учасників конфлікту і зосередити увагу на їх вирішенні.

Оскільки етноси, як правило, компактно розселені на певних територіях, то нерідко суперечності й конфлікти між ними набувають міжрегіонального характеру. Міжрегіональні конфлікти можуть виникати і через помилки, допущені в політиці центральних властей щодо розвитку окремих регіонів, необґрунтовані прагнення регіональної еліти до набуття тим чи іншим регіоном особливого, привілейованого статусу, через відмінності в політичних настроях населення регіонів, рівнях їх економічного розвитку тощо.

Головне завдання національної і регіональної політики держави полягає у тому, щоб своєчасно виявляти міжетнічні та міжрегіональні суперечності та зробити все можливе для запобігання конфліктам, особливо у гострих, руйнівних формах. Повною мірою це стосується й демографічних конфліктів, зокрема, так званих конфліктів поколінь, коли виникає непорозуміння між молодим і старшим поколіннями. Певні непорозуміння між ними були завжди, але в окремі періоди суспільного розвитку вони можуть набувати конфліктного характеру, виливатися у хвилі молодіжного бунтарства, як це сталося в багатьох країнах Західної Європи на рубежі 60-70-х років, масові альтернативні рухи тощо.

Форми прояву етнонаціональних конфліктів

Природа ж етнонаціональних конфліктів пояснюється характером етносів і націй як державно-політичних, соціально-економічних та соціокультурних спільнот людей, комплексних, багатосторонніх взаємовідносин між ними. Зрештою, конфлікти зароджуються на підґрунті суперечностей між інтересами етнонаціональних спільнот.

Інтереси ж формуються: для етносу - як інтереси замкнутої групової організації людей і групового мислення, де індивід не відокремлює себе від групи, і для нього будь-яка інша група є ворожою, "чужою" по відношенню до своєї, для нації - як інтереси ширшої, не замкнутої, але все ж таки відокремленої, самостійно існуючої, державно оформленої спільноті, яка набуває своєї соціально-економічної та соціокультурної основи.

Протистояння етносів породжується їх груповою замкнутістю, відсутністю спільних цінностей, що спонукають їх до взаємної співпраці. Єдині релігійні вірування або тривале співіснування в рамках якого-небудь соціального простору можуть блокувати ворожість етносів і створювати передумови для їх злиття (як це відбувалося в Європі). Конфліктність у взаєминах між націями виникає в умовах ущемлення інтересів однієї і панування інтересів іншої. Будь-яка нерівність - політична, правова, економічна, культурна, нарешті, конфесійна, пов'язані з пануванням одних над іншими, перешкоджає самостійному розвитку національних спільнот і викликає протиборства. Причому ущемлення інтересів може виявлятися й усвідомлюватися в різних сферах життя, не обов'язково в політиці. Поле конфлікту формується в різних ракурсах. Джерелом його може бути будь-яка історична проблема, яка має бути вирішена; захоплення території - життєвого простору етносу; руйнування його системи культурних цінностей і нав'язування чужих цінностей; деградація з вини іншого екологічного середовища; господарсько-економічна експансія; мовна нерівноправність та ін.

Оскільки втілюється національна ідея, її націоналізм, завжди пов'язаний з конкретною етнонаціональною спільністю, так чи інакше відображає потреби й інтереси останньої, то в історії існували й існують різноманітні види націоналізмів. В Індії, скажімо, - це індуський, мусульманський і сикхський націоналізми.

У країнах Близького Сходу існує націоналізм арабський, що також представлений у різних проявах. Із західним націоналізмом народи світу познайомилися на прикладі такої його антилюдської форми, як фашистська ідеологія і практика. У республіках колишнього СРСР дозріли численні націоналізми (український, молдавський, вірменський та ін.), які зруйнували, врешті-решт, єдину велику країну і стали джерелом національно-етнічних конфліктів. Національні рухи, так само як і конфлікти, агентами яких вони є, та націоналізми, що лежать в їх основі, не завжди є руйнівними. Коли із форм визвольної боротьби вони перетворюються у форми насильницького утвердження панування однієї нації над іншими (вкрай радикальна форма націоналістичного руху - фашизм), то вони стають руйнівними. Межа між національним та націоналістичним рухами відносна: перехід першого у другий зумовлюється протиставленням національного демократичним принципам, прагненням до незалежності і самостійного розвитку національно-етнічної спільноті за рахунок обмеження, а то й нехтування демократичних норм суспільного життя для інших, проголошення інтересів цієї спільноті єдино законними та вищими. У кінці 80-х - на початку 90-х років у радянському суспільстві виявилось три типи етнонаціональних конфліктів. Один з них сформувався між радянською багатонаціональною спільнотою, яка представлена єдиною федеративною державою з

домінуючим російським народом, і національними групами, які мали формальну державну самостійність (у вигляді союзних республік). Зважаючи на різноманіття цих груп, загальний тип конфлікту конкретизований у специфічних видах, кожен з яких по-своєму формувалася, розвивалася і завершувалася. Водночас, їм були притаманні деякі спільні риси. В основі цього типу лежить прагнення до територіально-державного самовизначення націй, які сформувалися в радянський період. Ідея національної держави (держави корінної нації) складає політичну сутність націоналізму, якою керувалися колишні радянські народи під час боротьби за демократичне оновлення своїх республік, звільнення від бюрократичного диктату Союзного центру. Такі процеси виникали і розвивалися на підґрунті національних відмінностей - історико-культурних, мовних, конфесійних, територіальних. Однак основною причиною виявилися бюрократична адміністративна система (авторитаризм) в управлінні країною і пов'язана з нею інтернаціоналізація суспільного життя, ігнорування об'єктивних законів співвідношення інтернаціонального та національного в соціально-економічному, політичному і культурному розвитку республіканських спільнот.

Другий тип конфлікту - всередині республік: між так званою корінною національністю і національними меншинами. У кожній колишньої союзної республіки після її відокремлення від Союзу утворилися такі меншини з числа російськомовного населення та інших етносів. І в переважній більшості виникли незалежні держави, в яких стали формуватися подібні конфлікти.

Третій тип конфлікту характеризував (і сьогодні характеризує) етнонаціональні відносини всередині власне СРСР. Це конфлікт між утвореннями, які до "перебудови" не мали статусу державності, колишніми автономіями як суб'єктами Російської Федерації та російським співтовариством у цілому. Звичайно, цей тип конфлікту виявлявся по-різному (достатньо співставити національний рух у Татарстані і Чечні, щоб зрозуміти їх суттєву різницю і за джерелами, і за характером розвитку, а тим більше результатами). Повернемося до аналізу першого типу конфлікту.

Особливості етнонаціональних конфліктів у різних країнах

Отже, розглянемо деякі етнонаціональні конфлікти на пострадянському просторі.

Міжетнічні проблеми в незалежній Латвії. Тривалий час проблемним залишалося питання про становище російського і російськомовного населення в Латвії. У момент набуття незалежності в Латвії проживало понад 900 тис. росіян і 1 млн 122 тис. Російськомовних громадян (34% населення). Темпи натуралізації російськомовного населення не тільки не збільшувалися, а навпаки, спадали. Кількість росіян до 2005 року становила 28,6% населення, або близько 660 тис. осіб. Правозахисники з Латвійського комітету з прав людини налічували близько 60 відмінностей в правах громадян і негромадян.

Через складні міжнаціональні відносини російськомовне населення було витіснене з політичних процесів і позбавлене можливості працювати в державних і муніципальних організаціях. Як наслідок, більше половини всіх підприємців в Латвії є представниками російської діаспори. Іншої сфери діяльності для активної частини населення з цієї громади просто не існувало. Сьогодні це викликає занепокоєння у представників титульної нації, але змінити ситуацію силовими методами вже неможливо, оскільки демократичні процеси мають незворотно-тний характер. Позбавлення багатьох постійних мешканців (негромадян) права шляхом виборів представляти свої інтереси у державній політиці призводить до значної напруженості в суспільстві. Правляча еліта

забезпечує собі привілейовані умови за рахунок громадських інтересів. Місцева еліта побоюється, що зменшення кількості негромадян приведе до розбудови політичної структури і втрати власних політичних позицій.

Значною проблемою і приводом для серйозного занепокоєння є згортання викладання російською мовою. Перспектива втрати навіть існуючих можливостей отримання освіти рідною мовою все частіше провокує протести російськомовного населення. У 1999 році був закритий останній латвійський ВНЗ, де викладання велося російською мовою. Скорочується також кількість російськомовних шкіл і предметів, які викладалися російською мовою. Ця тема і нині є одним із предметів для дискусій на рівні російських політичних партій.

Етнонаціональні проблеми в Естонії. Якщо за останнім радянським переписом 1989 року естонці становили 61,5% населення країни, то в 2000 році їх частка зросла до 67,9%. Сталося це виключно завдяки зменшенню чисельності російськомовного населення: все населення країни між двома переписами скоротилося з 1 мільйона 566 тисяч до 1 мільйона 377 тисяч чоловік. Втім, в точності останнього перепису фахівці сумніваються, вважаючи, що насправді населення на той час було на 60-70 тисяч більше.

Традиційно все неестонське населення називають російськомовним, але етнічно воно не зовсім однорідне: основну частину складають етнічні росіяни (близько 25% усього населення), є й українці (понад 2%), білоруси (2%), фінни (менше відсотка) та представники інших національностей.

Російськомовні мешканці Естонії за своїм статусом поділяються на три категорії: громадяни Естонії, громадяни іноземних держав (насамперед Росії, за даними перепису 2000 року їх було 86 тисяч), а також особи без громадянства, які мають так звані "паспорт іноземця" (за даними департаменту громадянства і міграції Естонії, у 2006 році їх було 136 тисяч, в 2000 - 170 тисяч).

Для багатьох російськомовних громадян Естонії зміна країни, суспільного ладу та статусу виявилися нелегким психологічним випробуванням. Загальною проблемою залишається мовна політика, і перш за все діяльність Мовної інспекції, яка (відповідно до Закону про мову і підзаконних актів) вимагає знання державної мови не тільки від державних та муніципальних службовців і, скажімо, лікарів, а й від працівників приватного сектора. В органах влади та державних або муніципальних установах без знання естонської на дуже хорошому рівні працювати неможливо, крім того, Мовна інспекція домагається дотримання вимог мовного законодавства і в приватному секторі.

У цілому в Естонії після відновлення незалежності зберігався міжнаціональний мир. Так було до 2007 року, коли конфлікт навколо Бронзового солдата показав, що далеко не всі розбіжності вдалося подолати.

Сьогодні можна впевнено говорити про те, що Прибалтика є однією із найбільш конфліктних зон на пострадянському просторі.

Відомо, що близько 40-50 % населення Естонії та Латвії складають не балтійські етноси. Але за останні роки неприязнь прибалтів до інших етносів стала нормою, і хоча до відкритого протистояння тут не доходить - ситуація залишається дуже складною. На сьогодні ці країни - єдині серед нових незалежних держав, які не дали свого громадянства колишнім підданам СРСР, які залишаються на їхній території. До отримання незалежності 30% населення Естонії (переважно російському, більшість якого народилася в цій республіці) було відмовлено в громадянстві. Росіяни, як

іноземці, отримали особливі паспорти жовтого кольору. Крім того, до них застосовують заборони на професійну діяльність: наприклад, 700 тисяч росіян, які проживають в Латвії, не можуть займатися 23 видами діяльності. Політичне керівництво країни закриває очі навіть на те, що завдяки цьому такі гіганти прибалтійської промисловості, як Ризький радіозавод чи Інгалінська АЕС, не мають необхідної кількості кваліфікованих кадрів. Фактично росіян поступово витісняються з більшості сфер суспільного життя.

Політичне керівництво Латвії та Естонії намагається штучно створити мононаціональні держави і таким чином віддалитися від "великого сусіда", і причини прагнення розриву - насамперед політичні. Розмежування населення за національною ознакою в даному випадку відіграє, скоріше, другорядну роль. Слід визнати, що в результаті такої політики для прибалтійських країн було спрощено членство в Раді Європи, надані всі умови для швидкої інтеграції в європейські структури. Очевидно, що для Ради Європи важливі не самі Латвія чи Естонія, а те, що Росія позбавляється доступу до п'яти балтійських портів, а права людини продовжують порушуватися.

Українська етнополітична проблема пов'язана з Кримським півостровом. Точкою відліку, який перетворив Крим в регіон найбільш імовірного конфлікту на території України, можна вважати 20 січня 1991 року. Цього дня в Криму відбувся референдум, під час якого більшість жителів півострова висловилися за відновлення Кримської АРСР як суб'єкта СРСР і учасника Союзного договору. Після гарячих дебатів Верховна Рада України "легалізувала" результати референдуму, прийнявши Закон про відтворення Кримської АРСР у складі України. Таким чином, було покладено початок кримського сепаратизму, політичних, соціальних та економічних проблем, ускладнених до того ж посиленням міжетнічного напруження. Основними причинами якого стало масове повернення в кінці 80-х - на початку 90-х років кримських татар - корінного народу Криму, депортованого сталінським режимом у 1944 році, і негативна реакція на цей процес населення, переважно російського і російськомовного. В останні роки ескалації міжетнічних непорозумінь суттєво сприяли місцеві засоби масової інформації, які намагалися створити "образ ворога" в особі західного українця. Хоча більшість жителів півострова з таким "ворогом" ніколи не стикалися, цей новий стереотип значно потіснив у масовій свідомості створюваний десятиліттями образ кримського татарина - зрадника, "посібника німецьких фашистів".

Серпневий путч 1991 року істотно прискорив розпад Союзу. Проголошення державної незалежності України каталізувало розвиток подальших подій у Криму.

Підвищена конфліктогенність цього регіону, крім загальних для всього пострадянського посттоталітарного простору, обумовлена ще й його специфічними факторами, особливим демографічним складом та динамікою етносів, що населяють півострів.

Згідно з останніми статистичними даними, із 2,7 млн жителів Криму більше 60% становлять росіяни, переважна більшість яких - переселенці, які заселяли землі, занедбані після депортації корінного населення, в ході кількох повоєнних міграцій. Близько чверті населення належить до етнічних українців, в основному істотно русифікованих.

За останніми даними, кримські татари, які повернулися із заслання, в основному із Середньої Азії, частково з Росії, складають близько 10% всього населення. Решта припадає на національні меншини. Динаміка істотної зміни етнічного складу населення за останні кілька років в основному пов'язана зі зростанням частки кримських татар.

Незважаючи на відносно невеликий відсоток кримських татар у загальній чисельності населення Криму, кримсько-татарський фактор відіграє найважливішу роль у політичному, економічному та соціальному житті півострова. Як відзначають деякі аналітики, російський сепаратизм вичерпав себе. На політичній арені все більш виразно виступає кримськотатарський сепаратизм, набагато радикальніший у своїх діях, який має міжрелігійний характер і є проявом ісламського фундаменталізму.

Відомі й турецькі інтереси щодо Криму. Предметом конкретної турецької політики є розширення економічної (через мережу банків і комерційних структур з турецьким капіталом), а потім і політичної присутності в Криму. Україна опинилася між двох вогнів на тлі того, що в Росії відсутнє розуміння ісламської загрози в Криму і триває мусирування кримської проблеми в антиукраїнському контексті. В результаті виявляється, що для України Туреччина і Росія в цьому сенсі знаходяться на одному боці.

Особливості етнічного конфлікту Придністров'я. Проблема полягає у тому, що незалежне придністровська держава, хоча й не визнана міжнародною спільнотою, де-факто існує більше десяти років. Керівники Придністровської молдавської республіки охоче обговорюють різні варіанти взаємин з Кишиневом, але практично їх вже важко зрушити із завойованих позицій. Примітно, що наприкінці 2000 року Гагаузія заявила про намір стати третім учасником переговорного процесу щодо формування "спільної держави". Між гагаузами та Придністров'ям була підписана угода про торговельно-економічне, культурне та інші види співробітництва. Як і у випадку з іншими самопроголошеними республіками, час працює на Придністровську молдавську республіку. Республіка, яку іноді називають "живим музеєм радянської епохи", утримується на плаву завдяки поєднанню легальних і нелегальних експортних операцій, в числі яких - продаж сталі і зброї. Вона претендує навіть на самостійну роль у відносинах з Росією, Україною, СНД, та й у регіональній політиці в цілому. Тут уживаються інтереси багатьох впливових сил, для яких нормалізація ускладнила б бізнес, а тому їх цілком влаштовує нинішній статус ніким не визнаної республіки.

Перемога комуністів на дострокових парламентських виборах 25 лютого 2001 року і обрання президентом країни першого секретаря ЦК ПКРМ В. Вороніна створюють непогані умови для вирішення придністровської проблеми. Як справедливо зауважує російський політолог С. Марков, комуністи завжди займали тут менш жорсткі позиції. До того ж, і це головне, зменшилася загроза розчинення Молдови в Румунії, чого найбільше побоювалися в Придністров'ї. Час покаже, чи вистачить новому президенту політичної волі, щоб зрушити з мертвої точки переговорний процес, змінити його принципи й остаточно врегулювати придністровський конфлікт. Адже очевидно й те, що економічні та політичні реалії змушують конфліктуючі сторони, у яких, зрозуміло, є й власні інтереси, шукати конструктивних комплексних рішень придністровської проблеми. Вони, можливо, і приведуть багатонаціональний народ Молдови до довгоочікуваного добробуту.

Вірмено-азербайджанський конфлікт. Хоча початком цього конфлікту з лютого 1988 року стала Нагірно-Карабахська автономна область Азербайджану, яка оголосила себе незалежною Нагірно-Карабахською Республікою (НКР), підґрунтя вірмено-азербайджанського збройного протистояння більш складне і багатопланове. Крім власне територіального спору, тут присутнє і історико-культурне суперництво з елементами міжнаціональної ворожнечі між вірменами й азербайджанцями, протиріччя між принципом суверенітету і цілісності держави, ідеологія національного самовизначення, взята на озброєння новими елітами Вірменії та Азербайджану, їх суспільно-політичними об'єднаннями (Комітет "Карабах", Вірменський загальнонаціональний рух, Народний фронт Азербайджану та ін.), а також маневри тодішнього союзного Центру з метою зберегти республіки Закавказзя в орбіті впливу

Москви. А для цього треба було ослабити і розколоти національно-визвольні рухи. Нарешті, з 1993 року - інтрига навколо каспійської нафти і шляхів її транспортування, яка з часом перетворилася чи не в головний чинник гео-політичного суперництва у регіоні.

Ні Баку, ні Єреван за шість років не зробили жодного кроку назустріч одне одному. Переговорний процес, незважаючи на зусилля численних посередників (Мінська група ОБСЄ, Росія, США, Туреччина, Іран), фактично торпедується. Не вдалося домогтися прориву у вирішенні конфлікту і в ході двосторонніх зустрічей азербайджанського і вірменського президентів, що відбулися у 1999-2000 роках. І в тій, і в іншій країні спроби їх лідерів піти на взаємні поступки викликали гостру політичну кризу. Остання зустріч Алієва і Кочаряна, яка відбулася у вересні 2000 року в Нью-Йорку на Самміті тисячоліття ООН, не мала яких-небудь результатів. Перевага, як і раніше, віддається апеляції до громадської думки. У цілому ж протиріччя між конфліктуючими сторонами - щодо статусу Нагорного Карабаху, захоплених азербайджанських територій, біженців та інше - залишаються не вирішеними, відповідно, слабкою є надія на мирне вирішення конфлікту.

Невирішеність грузино-абхазького конфлікту завдає шкоди народам Абхазії та Грузії, негативно позначається на стабільності всього Кавказу, викликає занепокоєння Російської Федерації щодо спокою на своїх південних кордонах. До конфлікту виявляють інтерес США, які заявили про свої "життєві інтереси" в даному регіоні. До врегулювання конфлікту підключені ООН, ОБСЄ, міжнародні дипломатичні місії.

Аналіз грузино-абхазького, як і будь-якого іншого етнонаціонального конфлікту, показує, що цю проблему неможливо вирішити без урахування історичних, етнічних, демографічних, територіальних і правових аспектів, виправлення раніше допущених правових помилок.